

УДК 78.02;78.036;78.087.3

DOI 10.32782/2224-0926-2024-3-4-50-51-15

Черевко Катерина Петрівна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри теорії музики,
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
<https://orcid.org/0000-0001-5877-4429>

КАМЕРНА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА НЕБЕСНОГО: НА ПЕРЕТИНІ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА

Стаття присвячена розгляду камерної творчості видатного українського композитора, заслуженого діяча мистецтв України, музичного продюсера Івана Небесного. Творчий доробок композитора охоплює широкий спектр жанрів, серед яких камерні та хорові композиції, симфонічні твори, опери, балет, музика до театральних вистав і кіно, експериментальні мультимедійні проєкти. Метою роботи є дослідження жанрового та стилістичного розмаїття камерної музики Івана Небесного, що становить важливе явище сучасної української музичної культури. У статті аналізується камерна творчість композитора з точки зору її образного змісту, акцентуючи увагу на філософській глибині та концептуальних ідеях його творів. Особливий акцент зроблено на новаторських рисах творчого стилю композитора, зокрема у сфері тембрових рішень. Це проявляється у поєднанні акустичних та електронних звукових джерел у межах однієї композиції. Творчість Івана Небесного органічно поєднує глибоку змістовність із сучасним музичним баченням, демонструючи здатність митця чутливо реагувати на реалії сьогодення. Філософська глибина його творів свідчить про вміння композитора розкривати складні теми людського буття засобами звуку. Камерна музика Івана Небесного вирізняється широким діапазоном жанрових і стилістичних пошуків, синтезом традиційних і новітніх засобів музичної виразності, а також інтеграцією електронних засобів у класичні музичні форми. Твори композитора охоплюють як суто акустичні ансамблі, так і змішані формації з використанням електронних засобів, що відображає його прагнення до експерименту. Новаторські рішення композитора розширюють темброво-звукову палітру, створюють новий музичний простір камерних ансамблів, зокрема через використання сучасної музичної мови, музично-виразових засобів та введення електронних звукових елементів у камерні твори. Творчість Івана Небесного не лише збагачує українську музичну культуру, а й утверджує її у світовому музичному просторі, підкреслюючи унікальність і актуальність національного мистецтва.

Ключові слова: Іван Небесний, камерна музика, електроакустична музика, камерно-інструментальні, камерно-вокальні твори, електронна музика, ансамбль, жанр, стиль, сучасні композиторські техніки, аналіз музичних творів.

Cherevko Kateryna. Chamber music of Ivan Nebesnyy: at the intersection of tradition and innovation

The article is devoted to the consideration of the chamber music of the outstanding Ukrainian composer, Honored Artist of Ukraine, and music producer Ivan Nebesnyy. The composer's creative output covers a wide range of genres, including chamber and choral compositions, symphonic works, operas, ballet, music for theatrical performances and films, and experimental multimedia projects. The aim of the work is to study the genre and stylistic diversity of Ivan Nebesnyy's chamber music, which is an important phenomenon of modern Ukrainian musical culture. The article analyzes the composer's chamber music from the point of view of its figurative content,

focusing on the philosophical depth and conceptual ideas of his works. Special emphasis is placed on the innovative features of the composer's creative style, in the field of timbre solutions. This is manifested in the use of a combination of acoustic and electronic sound sources within one composition. Ivan Nebesnyy's work organically combines deep spirituality with a modern musical vision, demonstrating the artist's ability to sensitively respond to the realities of the present. The philosophical depth of his works testifies to the composer's ability to reveal complex themes of human existence through the means of sound. Ivan Nebesnyy's chamber music is distinguished by a wide range of genre and style searches, a synthesis of traditional and modern means of musical expression, as well as the integration of electronic means into classical musical forms. The composer's works encompass both purely acoustic ensembles and mixed formations using electronic methods, which reflects his desire for experimentation. The composer's innovative solutions expand the timbre and sound palette, create a new musical space for chamber ensembles, using modern musical language, musical expressive means, and the introduction of electronic sound elements into chamber works. The works of Ivan Nebesnyy not only enriches Ukrainian musical culture, but also establishes it in the world musical space, emphasizing the uniqueness and relevance of national art.

Key words: *Ivan Nebesnyy, chamber music, electroacoustic music, chamber instrumental, chamber vocal works, electronic music, ensemble, genre, style, modern compositional techniques, analysis of musical works.*

Вступ. Іван Небесний – одна з визначних постатей сучасної української музичної культури – композитор, заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки композиторів України (НСКУ), музичний продюсер. У сучасному мистецькому просторі він відомий своїми творчими ідеями, новаторськими підходами та оригінальних концепціями творів. Творчість композитора охоплює широкий спектр жанрів: від камерних творів та симфонічних полотен до музики для театру і кіно, експериментальних мультимедійних проєктів. Іван Небесний, як музичний продюсер, співпрацює з українськими поп- та рок-виконавцями, з драматичними театрами та компаніями України, що спеціалізуються на створенні телевізійного продукту та кіновиробництві. Його композиторська творчість є яскравим прикладом синтезу новаторських рішень із глибоким зв'язком із світовими та національними музичними традиціями. Іван Небесний є лауреатом численних престижних нагород, серед яких композиторський конкурс «Gradus ad Parnassum» (1996, 1997), премії імені Левка Ревуцького (2002), Миколи Вериківського (2011), Бориса Лятошинського (2020). Він також здобув визнання у театральній сфері, отримавши премії «Київська Пектораль» (2011) та «ГРА» (2021).

Мета статті полягає у дослідженні жанрового та стильового розмаїття камерної творчості Івана Небесного як важливого явища сучасної української музичної культури.

Матеріали та методи. Ім'я Івана Небесного все частіше з'являється у сучасному інформаційному просторі завдяки його багатогранній творчій діяльності. Він зарекомендував себе як талановитий композитор, автор музики до театральних постановок, активний учасник медіа-проєктів, а також організатор і учасник сучасних музичних фестивалів. Попри зростаючу популярність і визнання, композиторська спадщина Івана Небесного залишається недостатньо вивченою в музикознавчих колах. Наразі електронна музична творчість композитора досліджується в дисертації та наукових публікаціях К. Черевко. В інформаційному просторі зустрічаються лише окремі інтернет-статті А. Богуславської, Ю. Сущенко та А. Ковальнової, які містять невелику кількість інформації, що стосується творчої діяльності

композитора. Додатковими джерелами є відеоінтерв'ю композитора та рецензії на мистецькі проекти.

Результати. Формування Івана Небесного як музиканта починається з родинного кола та сімейних музичних традицій, що беруть свій початок від його дідуся, який мав церковний сан. Перші музичні враження хлопець отримав завдяки сестрі Ірині, яка навчалася грі на фортепіано. Знайомство з фортепіанними творами спонукали його до подальших занять фортепіано в одній з музичних шкіл міста Тернополя. Професійне зростання Івана Небесного розпочалося в Тернопільському музичному коледжі, де він навчався на теоретичному відділі. У коледжі він зробив свої перші кроки в композиції, працюючи під керівництвом Богдана Климчука – викладача, композитора та засновника класу композиції в цьому навчальному закладі. З того часу, Іван стає активним учасником різноманітних мистецьких проєктів.

Становлення Небесного як композитора відбулося у стінах Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка, де він навчався по класу композиції у видатного українського композитора Мирослава Скорика. Згодом – завершив аспірантуру у Національній музичній академії імені П. І. Чайковського під керівництвом відомих композиторів М. Скорика та Г. Ляшенка. Його академічна освіта стала міцним фундаментом для формування творчого стилю композитора, який від початку вирізнявся відкритістю до нових експериментальних форм та звукових рішень. Як зазначив сам І. Небесний: «Базовий «ремесничий» композиторській професії завдячую Мирославу Скорика. Під його керівництвом я писав сонати в стилі Моцарта, Бетховена, в романтичному стилі Шопена. Скорик допоміг мені набити руку, набути композиторського ремесла, аби вміти творити музику абсолютно різного плану»¹.

Звукові експерименти цікавили композитора ще з часів навчання в музичній академії у Львові. Іван Небесний зазначає «... я досить довго навчався у Юрія Євгеновича Ланюка. Він перший познайомив мене з новітніми техніками, власне, з «повітряними» звуками і можливостями інструментів. Я дуже вдячний йому за цей досвід»². Молодий композитор продовжив опановувати новітні техніки композиції з використанням електронних звучностей як учасник міжнародних програм стажування. У 1993 році Небесний стажувався в експериментальній студії електронної музики «Experimentalstudio des SWR» у Фрайбурзі, а в 1997 році завдяки стипендії «KulturKontakt Austria» взяв участь у П'ятій міжнародній академії нової музики в Австрії, де навчався у видатних композиторів Богуслава Шеффера та Марека Холоневського. Композитор згадує: «У 1990-х роках з'явилося багато грантових можливостей поїхати на навчання за кордон і мені дійсно поталанило вчитися у Богуслава Шеффера. Львів'янин від народження, він навчав мене сучасному композиторському ремеслу українською мовою, що значно полегшувало мою адаптацію за кордоном, оскільки на той час я ще не володів на достатньому рівні іноземними мовами. Також я пройшов курс електроакустичної музики у Марека Холоневського, відомого польського композитора»³.

¹ Композитор Іван Небесний. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/8FFDC04ECC037245C22589EE00276116?OpenDocument>

² Ковальова А. Іван Небесний: «Я дякую долі за те, що мені вдається займатися музикою». Музика. Український інтернет-журнал. URL: <https://mus.art.co.ua/ivan-nebesnyy-ya-diakuiu-doli-za-teshcho-meni-vdaiet-sia-zaumatysia-muzykoiu/>

³ Ibidem.

Великий внесок Небесний зробив у сфері популяризації української музики як керівник львівського ансамблю сучасної музики «Кластер». Ансамбль репрезентував твори українських композиторів в Польщі, Нідерландах, Литві, Австрії та Словенії. Водночас колектив став першим виконавцем багатьох композицій зарубіжних авторів на концертних сценах в Україні. З 2002 року Іван Небесний переїхав до Києва, де впродовж 2006–2012 років був виконавчим директором музичних фестивалів «Київ Музик Фест» та «Форум музики молодих». Сьогодні він очолює Центр музичної інформатії НСКУ.

Творчий доробок Івана Небесного містить камерну музику, хорові твори, симфонічні полотна, твори великих форм: опери, балет, аудіовізуальні перформанси, музику до драматичних вистав, музику до кінофільмів, серіалів, мультфільмів⁴. Його композиції виконувалися в Австрії, Алжирі, Італії, Канаді, Китаї, США та багатьох інших країнах. Як музичний продюсер, Небесний співпрацював із провідними українськими поп- та рок-музикантами, а також з драматичними театрами та телевізійними студіями. Проте, саме камерна музика залишається важливою складовою його творчого пошуку, що поєднує традиції й інновації, акустичні і електронні інструменти, глибокий зміст та яскраву експериментальність.

Камерна музика Івана Небесного вирізняється широким діапазоном жанрових і стильових пошуків, синтезом традиційних і новітніх засобів музичної виразності, а також інтеграцією електронних засобів у класичні музичні форми. Його композиції охоплюють як суто акустичні ансамблі, так і змішані формації з використанням електронних методів, що відображає прагнення композитора до експерименту задля відтворення глибокої концептуальності твору.

Сучасний контекст і рефлексії воєнного часу відображені у композиції *«П'ять хвилин після виходу з бомбосховища»* (2024) для камерного ансамблю – це яскравий зразок реакції композитора на сучасні реалії життя в умовах війни. Твір передає емоційну напругу та стан людини, що пережила екстремальний досвід. Музика побудована на контрастах – хаотичні, тривожні мотиви чергуються зі спокійними, навіть застиглими моментами, що символізують осмислення пережитого. Інструменти створюють простір для вільної імпровізації, що додає композиції виразності.

Камерні твори композитора є новаторськими, адже він розширює звукову сферу камерного ансамблю за рахунок введення штучних електронних звучностей. У межах однієї композиції поєднуються звучання традиційних акустичних інструментів із модифікованими звуковими ефектами, записаними на електронних носіях. Ідеї «нових» звукових рішень втілені у творі *«Діалог з власним відображенням у дзеркалі»* для струнного квартету і магнітофонної стрічки (1993). У назві цієї музичної композиції втілена ідея діалогу, що розгортається між інструменталістами та саундтреком, що містить певним способом оброблені звучання акустичних інструментів. Таким чином, композитор ніби розмикає темброве поле струнних інструментів, створюючи своєрідні звукові «відображення». Матеріал магнітофонної стрічки створений у студії шляхом препарування звуків традиційних інструментів, що поєднуються із кардинально відмінним за своєю природою електронним звучанням синтезатора. Серед них – імітації оркестрового звучання або атмосферні звукові ефекти. Завдяки використанню звукового програмного забезпечення, акустичні звуки струнних розкладаються на окремі обертони. З отриманих

⁴ Ivan Nebesnyy. Composer, music producer. URL: <https://nebesnyy.com>

обертонів обираються лише ті, які композитор вважає важливими для відтворення образного змісту твору. Така комбінація створює багатошаровий звуковий простір, що інтегрує акустичні й електронні звуки у нове музичне поле.

Іван Небесний активно використовує електроніку як невід'ємний елемент свого композиторського мислення у творі *«Повітряна музика-2»* (2006) для кларнета і саундтреку, в якому втілений новаторський підхід до створення музичних текстур. Варто зауважити, що звукова символіка камерного твору *«Повітряна музика-1»* вирішена в акустичній сфері, твір написаний для квартету флейт, групи вокалістів та ударних (2001–2004).

Одним із найяскравіших прикладів використання електроніки є твір *«Десять скульптур Часу»* (1996) для кларнета, MIDI-альта та електроніки. Інструменти й електроніка у творі переплітаються у звуковому просторі, створюючи ефект багатошаровості музичної тканини. Твір демонструє унікальне поєднання міді-інструменту та засобів live electronic music. Його назва викликає символістичні асоціації, адже поняття часу, як і електронні ефекти, позбавлене конкретності. Це дозволяє автору створити звучання, яке не має чітких меж, підкреслюючи ідею невловимості часу. Тонке переплетення електроніки, міді-альта та традиційного кларнета формує унікальну звукову палітру твору. Міді-альт є електричним інструментом, утвореним шляхом з'єднання традиційного альта з комп'ютером (звукорежисерським пультом). Під час виконання твору композитор сам виступає в ролі звукорежисера, активно впливаючи на процес виконання. Він трансформує та препарує звук інструменту, передаючи його через гучномовці у новій, обробленій формі, яку сприймають слухачі. Цей процес можна уявити як своєрідний ланцюг: виконавець – мікрофон – звукорежисер – гучномовець – слухач. Такий підхід дозволяє композитору бути співучасником створення звукового результату, формуючи неповторне аудіо-враження в реальному часі.

Камерна музика Небесного часто наповнена концептуальними ідеями. Композиція *«Ескіз до голосу Дитини»* (2000) написаний для дитячого голосу, сопрано, саундтреку та камерного ансамблю. У творі композитор формує символічну характеристику образу голосу дитини, де кожен звук складає «розповідь» про невинність дитячого світосприйняття.

Тема взаємодії людини і природи втілена у композиції *«Сім послань дикої природи»* (1999), в якому семантично-змістовні елементи реалізовані у звучанні камерного ансамблю, використовуючи природні звуки як метафору. Тлумачення ідеї твору знаходимо у словах самого композитора: «Поява «Семи послань...» припала на той період, коли я писав, скажімо так, «повітряну» музику. Спосіб гри у цьому творі не самоціль. Звичайно, мені хотілося написати щось таке, що було б модним і сучасним, але я намагався вибирати ті способи звуковидобування, які були б в контексті конкретної ідеї, були б органічними і доречними. «Сім послань дикої природи» – це музика про природу. Так, при виконанні твору музиканти дують у пляшки, тенісний м'ячик використовується як ударний інструмент. Але все це доповнює ідею твору»⁵.

«Про що промовчав Заратустра» (1997) – філософський твір для скрипки, фортепіано, ударних та саундтреку, натхненний ніцшеанськими ідеями. Назва твору апелює до філософського трактату Фрідріха Ніцше «Так говорив Заратустра». Однак, Небесний акцентує увагу не на словах філософа, а на його «мовчанні». Твір відображає ті глибини, які залишаються поза висловленням, зосереджуючись на темах внутрішнього конфлікту, інтуїтивного пізнання та загадковості людського буття.

⁵ Ibidem.

Композиція *«Implicatio»* Івана Небесного (1994) втілює нові підходи до створення камерної музики, діалогічний підхід поєднання традицій та новаторства. Твір є прикладом раннього етапу творчості композитора, що демонструє його схильність до розширення меж камерної музики й пошуку нового музичного вислову. Концепція твору втілена у самій назві *«implicatio»*, що асоціюється з ідеєю тісного зв'язку чи взаємодії виконавців-інструменталістів у ансамблі.

Містично-ритуальні образи знаходимо у композиціях Небесного *«Тіні Чорної Гори»* (1998) та *«Останній обряд старого ворожбита»* (1997). Ці твори демонструють майстерність Небесного у створенні глибоко символістичних камерних творів. Доволі розгорнута композиція *«Тіні чорної гори»* була представлена на П'ятому Міжнародному фестивалі сучасної музики *«Контрасти»*, що традиційно проходить у Львові. Хоча твір написаний для альта, контрабаса, ударних та стрічки на фестивалі він був представлений в іншому варіанті. Магнітофонна стрічка була замінена семплером з клавіатурою, що дало можливість створювати звуковий матеріал у реальному часі. Звукова палітра твору насичена великою кількістю тембрів ударних інструментів, серед яких 2 маракаси, Woods blocks, кселофон, цимбали, литаври, там-там, вібрафон, Woods Chimes, трикутник, флексатон, гонги, бонго, тронка. Образи аромату землі, подиху вітру та величі гір, а також мотиви життя і кохання у *«Тінях...»* втілюються через майстерне поєднання електронних звуків із звучанням традиційних інструментів. Постійна взаємодія двох звукових сфер, які мають єдине образне навантаження, їх гармонійне співзвуччя або діалог, демонструють, що обидва звукові полюси слугують одній меті – передати глибокий образний зміст твору.

Твір *«Останній обряд старого ворожбита»* був створений у 1997 році в Австрії на замовлення П'ятої Міжнародної Академії композиції Нової Музики. Виконавський склад композиції є незвичайним і включає непрофесійний чоловічий голос, альт-саксофон, контрабас (або віолончель), фортепіано та live electronic music. Для інструменталістів композитор додає докладні пояснення у партитурі, враховуючи специфіку звучання кожного інструменту. Виконання вокальної партії творів відбувається з використанням засобів live electronic music. Вокаліст співає у мікрофон, його звуки обробляються за допомогою електроніки в реальному часі. Цікаве рішення знаходимо у нотному записі партії вокаліста, що виписана у скрипковому ключі, однак, за вказівкою композитора, виконавець може співати у зручній для нього октаві. Партитура твору містить детальні вказівки щодо способів дихання співака. У кожній частині композиції застосовуються різні ефекти задля відтворення особливого звукового колориту. Яскравість передачі образного змісту твору створюють ряд театральних елементів, таких як тертя дерева до дерева, запалення свічок чи навіть створення специфічних запахів у залі.

Варіабельність ансамблевого складу твору впливає на кінцевий звуковий результат. У випадку виконання з контрабасом, твір отримує унікальне глибоке темброве забарвлення, адже, партія контрабаса звучить на октаву нижче, аніж записано у партитурі. Натомість звучання повністю відповідає тексту у варіанті з віолончеллю. Особливої підготовки до виконання твору потребує фортепіано, яке певним чином препарують за допомогою книг або інших предметів, що розміщуються на струнах. Таким чином, змінюється тембр звучання інструменту, звуки набувають специфіки ударних. Композиція складається із семи частин, кожна з яких має програмну назву: *«Інтродукція»*, *«Символ мудрості»*, *«Ритуал тліючого дерева»*, *«Символ єдності з духами»*, *«Добування нового вогню»*, *«Ритуал спасіння душ»* та *«Дихання вічності»*.

Висновки. Камерна творчість Івана Небесного є знаковим явищем сучасної української музичної культури, що втілює у собі синтез національних традицій і новаторських підходів. Твори композитора демонструють унікальне жанрове та стильове розмаїття, його філософські композиції відзначаються глибоким концептуальним змістом. Камерна музика І. Небесного є експериментальним полем, де гармонійно переплітаються традиційні й сучасні засоби музичної виразності. Новаторські рішення композитора розширюють темброво-звукову палітру, створюють новий музичний простір камерних ансамблів, зокрема через використання сучасної музичної мови, музично-виразових засобів та введення електронних звукових елементів у камерні твори. Творчість Івана Небесного органічно поєднує глибоку змістовність із сучасним музичним баченням, демонструючи здатність митця чутливо реагувати на реалії сьогодення. Філософська глибина творів свідчить про його вміння розкривати складні теми людського буття через звук. Творчість Івана Небесного не лише збагачує українську музичну культуру, але й утверджує її у світовому музичному просторі, підкреслюючи унікальність і актуальність національного мистецтва.

Література

1. Богуславська А. Іван Небесний – представник сучасної генерації композиторів України Музика. Український інтернет-журнал. URL: <https://mus.art.co.ua/ivan-nebesnyj-predstavnyk-suchasnoji-heneratsiji-kompozytoriv-ukrajiny/>
2. Ковальова А. Іван Небесний: «Я дякую долі за те, що мені вдається займатися музикою». Музика. Український інтернет-журнал. URL: <https://mus.art.co.ua/ivan-nebesnyu-ya-diakuiu-doliza-te-shcho-meni-vdaiet-sia-zaumatysia-muzykoiu/>
3. Мариняк-Черевко К. Електронна музика як прояв української художньої традиції (на прикладі творів І. Небесного). *Наукові збірки ЛДМА ім. М. В. Лисенка: Музикознавчі студії*. Львів, 2002. Вип. 7. С. 71–79.
4. Небесний Іван Васильович. Українська музична енциклопедія. Т. 4: [Н – О]. Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ: ІМФЕ НАНУ, 2016. С. 193.
5. Черевко К.П. *Електронна музика як феномен культурно-цивілізаційних процесів ХХ - початку ХХІ століття (до питання методології аналізу)* [Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства]. Львів, 2012. 218 с.
6. Черевко К. Естетико-композиційні засади електронної музики та їх втілення в українській музичній культурі. *Музикознавчі студії Інституту мистецтв ВДУ ім. Л. Українки та НМАУ ім. П.І. Чайковського: Збірка наукових праць*. Луцьк, 2007. Вип.1. С. 88–102.
7. Сущенко Ю. Одеситів познайомили із музикою Івана Небесного (фото, відео). URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/odesitiv-poznajomili-iz-muzikoju-ivana-nebesnogo-foto-video>.
8. Композитор Іван Небесний. URL: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/8FFDC04ECC037245C22589EE00276116?OpenDocument>.
9. Ivan Nebesnyu. Composer, music producer. URL: <https://nebesnyu.com>.